

Vlatka Lemić

Hrvatski državni arhiv
Marulićev trg 21
Zagreb

ARHIVI I INTERNET – NOVE MOGUĆNOSTI DOSTUPNOSTI I KORIŠTENJA ARHIVSKOGA GRADIVA

UDK 930.25:025.5
004.738.5:930.25

Stručni članak

Uvođenje informatičke tehnologije u arhive i pravo na informiranje koje podrazumijeva dostupnost dokumenata svim građanima, činjenice su koje prateći suvremeni razvoj na svjetskoj razini uvelike određuju i usmjeruju arhivsku službu i postavljaju zadaće pred suvremene arhive. Nove tehnologije, ponajviše Internet, kao i nove mogućnosti koje se otvaraju njihovom primjenom, posebice u zaštiti i korištenju, uvelike su utjecale na olakšavanje dostupnosti i korištenja arhiva u tradicionalnome smislu i omogućile virtualnu dostupnost arhivskome gradivu i obavijesnim pomagalicama, učinile ga višestruko dostupnim te pružile mogućnost ponude raznovrsnijih i kvalitetnijih informacija korisnicima. Da bi opravdali očekivanja korisnika i u potpunosti postali dio zajednice informacijskih stručnjaka, arhivisti moraju steći nova znanja i preuzeti nove uloge, prilagoditi svoje usluge potrebama informacijskoga društva i učiniti ih dostupnima u elektroničkom obliku.

Ključne riječi: dostupnost informacija, arhivistika, Internet

Uvod

Arhivi se, poput ostalih kulturnih, obrazovnih i informacijskih institucija, sve više okreću novim tehnologijama u svim područjima svoje djelatnosti: prikupljanju, zaštiti, sređivanju, pa tako i u korištenju arhivskoga gradiva. Da bi kao čuvari jedinstvenih informacija – različitih od onih u knjižnicama, muzejima ili dokumentacij-

skim centrima – pronašli svoje mjesto u mreži informacijskih ustanova današnjice, moraju poraditi na tome kako arhivsko gradivo, od samih arhivista obično predstavljano "memorijom naroda", no često nepoznato javnosti, predstaviti širem krugu korisnika odnosno učiniti dostupnijim.

Suvremene su informacijske tehnologije među najvažnijim čimbenicima razvoja arhivske službe, a i sama je arhivska djelatnost jedan od ključnih informacijskih servisa u društvu te stoga njezina djelotvornost neposredno ovisi o mjeri u kojoj će se prilagoditi zahtjevima suvremenog informacijskog okruženja i biti sposobna unaprijediti i prilagoditi svoje usluge zahtjevima korisnika s jedne i tehnološkim imperativima s druge strane.¹

Napredak informacijskih i komunikacijskih tehnologija izravno utječe na informacijske sustave tradicionalnih arhiva, utemeljenih na starim i konvencionalnim dokumentima. Mogućnosti koje je razvoj tih tehnika otvorio u upravljanju, zaštiti i širenju izvornih zapisa otvaraju novo područje aktivnosti arhiva, donedavno nedovoljno korišteno od arhivske struke.

Mogućnost prenošenja zapisanih informacija u elektronički format, bilo da se radi o obavijesnim pomagalicama ili samim izvorima, stvaranje opsežnih referalnih baza podataka, digitaliziranje zapisa te prenošenje kako opisnih informacija, tako i samih slika izvornika putem postojećih mrežnih resursa ili putem elektroničkog izdavaštva, u potpunosti su promijenili koncept istraživanja u arhivu te usluga koje arhivi pružaju korisnicima. No bez obzira na sve promjene tehnologije i okruženja, zadaća arhiva ostaje ista – prepoznati, sačuvati i učiniti dostupnim cjelovite, razumljive, pouzdane i autentične zapise neovisno o formatu u kojem se nalaze.

Arhivi i informacijsko društvo – dostupnost informacija

Dostupnost arhivskoga gradiva složeni je problem vezan ne samo uz arhive, već i uz pravna i politička pitanja. Na nacionalnoj razini problemi proizlaze iz mnoštva pravila koja uređuju dostupnost, a sadržana su u različitim provedbenim propisima te iz proturječnih zahtjeva glede transparentnosti i tajnosti. Na međunarodnoj razini rezultat su različitih društveno-političkih sustava. Problem dostupnosti arhivskoga gradiva posvuda je sastavni dio cjelokupnoga kulturnoga okruženja te ga javnost svake pojedine zemlje poima različito.²

¹ Kolanović, J. Arhivska služba Republike Hrvatske: stanje i izgledi razvoja. *Arhivski vjesnik*, 44(2001), str. 26.

² Izvješće o preporuci br. R(2000) 13 Odbora ministara Vijeća Europe zemljama članicama o europskoj politici o dostupnosti arhivskoga gradiva, Zaštita osobnih podataka i dostupnost informacija – Preporuke Vijeća Europe. Hrvatski državni arhiv, Zagreb 2002, str. 43-44.

S druge strane, arhivisti širom svijeta već su odavno spoznali da prikupljanje i korištenje arhivskoga gradiva nisu samo stručni postupci, već su u uskoj vezi s pravima i obvezama građana, zbog čega je potrebno definirati gradivo, pravo građana na korištenje arhiva, kao i zaštitu državnih interesa i osobnih podataka te sukladno tome voditi prikladnu politiku u odnosu na ograničenje dostupnosti i metode korištenja.³ Pravilnici o korištenju i dostupnosti stoga donose propise o zaštiti, sigurnosti, korištenju gradiva, korištenju klasificiranih dokumenata, reprodukcijama, posudbi, kopiranju i snimanju od strane istraživača te objavljivanju i autorskom pravu.

Devedesetih je godina prošloga stoljeća došlo do povećanja interesa za arhive na međunarodnoj razini, što se uglavnom pripisuje sljedećim čimbenicima:⁴ arhivskoj službi koja je nastavila otprije započeti trend privlačenja novih korisnika izvan uobičajene znanstvene klijentele; novom klimom otvorenosti koja znači da je sada na vlasti odgovornost za opravdanje nedostupnosti zapisa, a ne na istraživačima da opravdavaju svoje zahtjeve za pristupom; postojanju znatnoga komercijalnoga pritiska u Europi za lakšom dostupnošću informacija radi smanjivanja natjecateljske prednosti Sjedinjenih Država; te napose, ponovna je uspostava neovisnosti država u Istočnoj Europi urodila zahtjevima za povratom arhivskoga gradiva i iznenada učinila dostupnima fascinantne arhivske izvore.⁵

Povećano zanimanje javnosti za povijest i dokumente, poglavito svijest o postojanju arhiva kao posrednika dostupnosti povijesnih izvora, odnosno kao ustanova koje svima pružaju mogućnost istraživanja prošlosti za svoje vlastite potrebe – urodilo je povećanjem broja korisnika arhiva i raznovrsnošću istraživanja, ponajviše vezanih uz najnovija povijesna razdoblja.⁶ Pružanje obavijesti onima koji trebaju informaciju o tome gdje naći potencijalne izvore i kako ih istraživati također je jedan od načina na koji arhivi privlače novu pažnju i naglašavaju svoju važnost.

Naglasak društva na važnosti informacija kao strateškoga izvora kulturnoga i društveno-ekonomskog napretka isto je tako jedan od pokazatelja obnovljene važnosti arhiva. Otvaranje arhiva javnosti veže se i uz širenje demokracije, napredak informacijske obrade podataka te tehnologija za reprodukciju.⁷

3 Usp. Duchein, M. *Obstacles to the Access. Use and Transfer of Information From Archives: A RAMP Study*. UNESCO, Paris 1983, str. 1-83.

4 Usp. Cadell, P. *Archives and Government at a European Level – The Profile of the Archivist: Promotion of Awareness / International Council on Archives*. München: Saur, 2000, *Archivum* 45 (2000), str. 57-67.

5 Međunarodno je arhivsko vijeće 1992. uspostavilo Europski odbor koji promovira različite projekte kako bi okupio arhive i potaknuo istraživanje do sada nedostupnih arhivskih izvora.

6 Usp. Preporuka br. R(2000) 13 Odbora ministara Vijeća Europe zemljama članicama o europskoj politici o dostupnosti arhivskoga gradiva – Zaštita osobnih podataka i dostupnost informacijama, Preporuke Vijeća Europe, Hrvatski državni arhiv, Zagreb 2002, str. 39-40.

7 Usp. Duchein, n. dj.

Komunikacija se kulturnoga naslijeđa, pa tako i arhivskoga gradiva, uvelike promijenila zahvaljujući korištenju suvremenih interaktivnih računalnih tehnologija, pri čemu je glavnu ulogu odigrao upravo Internet. Prednosti elektroničkih informacijskih sustava – poboljšano pretraživanje informacija, brza i jeftina komunikacija i mogućnost višestrukoga korištenja, nametnule su arhivima imperativ pružanja raznovrsnijih i kvalitetnijih informacija korisnicima. Brzi je razvoj globalne informacijske infrastrukture i mrežnih multimedijjskih sustava učinio informacije dostupnijima, što arhiviste dovodi u poziciju da se natječu s drugim opskrbljivačima informacija. Današnje je društvo zasićeno informacijama, ali izvori višu nisu nekontrolirane i neorganizirane informacije, nego se naglasak cijelog informacijskog društva pomiče od nabave prema selekciji.⁸ Velike količine nepreglednih povijesnih informacija postat će osjetno manje zanimljive korisnicima koji nemaju dovoljno povijesne izobrazbe ili vremena da tragaju za njima. Korisnici nerijetko dolaze u arhiv nepripremljeni, s neistraženim sekundarnim pomagalima, nisu sposobni povezati imena osoba s područjima svoga interesa, ne razumiju prirodu provenijencije i ne snalaze se s obavijesnim pomagalima te često imaju poteškoća u pronalaženju tražene informacije skrivene u gradivu, što prikazuje arhivsko gradivo manje dostupnim i pristupačnim od ostalih postojećih informacijskih izvora.⁹

Razvoj novih tehnologija uvećao je sposobnost arhivista za pružanje intelektualne dostupnosti, posebice informacija o gradivu. Već je sudjelovanje mnogih ustanova u nacionalnim on-line bibliografskim mrežama, primjerice RLIN-u (*Research Library Information Network*) i OCLC-u (*On Line Computer Library Center*), široj istraživačkoj publici učinilo dostupnima više informacija o arhivima nego do tada. Pri tome ipak treba istaknuti, imajući na umu riječi Angelike Menne-Haritz da "arhivska informacija ima vlastitu strukturu, fundamentalno različitu od informacije u knjizi i dokumentaciji"¹⁰, da on-line knjižnični katalogi s bibliografski organiziranim pretraživačima (za opisivanje knjiga) poput autora i naslova, nisu potpuno analogni arhivskim odrednicama, primjerice stvaratelju zapisa i opisu serija.

Od informacijskih se proizvoda i usluga koje arhivi danas pružaju očekuje da budu dostupni u elektroničkom obliku i širokom krugu korisnika te da sadržajem, oblikom i tehnološki budu prilagođeni zahtjevima suvremenoga informacijskoga okruženja. U tom je smislu nužno razviti standardizirane mrežne usluge pristupa po-

⁸ Naisbitt, J. *Megatrends: Ten New Directions Transforming Our Lives*. New York: Warner Books, 1982, str. 24.

⁹ Usp. Bearman, D. *Archival Methods – Archives and Museum Informatics Technical Report*. 3, 1(1989), str. 1-67.

¹⁰ Menne-Haritz, A. *Archivfachliche Ausbildung: Den Anforderungen der Gesellschaft des 21. Jahrhunderts gerecht werden – Proceedings of the 12th International Congress on Archives*. International Council on Archives. Saur, München 1994, *Archivum* 39 (1994), str. 263.

dacima o arhivskome gradivu (i samome gradivu) zasnovane na Internet tehnologijama, on-line baze podataka i postaviti standarde kvalitete usluga koji neće biti niži od onih koje postižu drugi izvori informacija.¹¹ Tehnološki razvoj i potreba za razmjenom informacija izvan institucionalnih i nacionalnih granica usmjeravaju struku ka unifikaciji metoda rada, standardizaciji koncepata i formata te zahtjeva kompatibilnosti opreme. HTML i SGML, programski jezici za prikazivanje dokumenta međunarodni su standardi za kodiranje jezika, strukturiranje i opisivanje podataka na Internetu, a ISAD(G) i EAD (DTD) standardi za opis gradiva i izradu arhivskih pomagala, primjena kojih treba ujednačiti i olakšati pretraživanje izvora i potragu za informacijama.

Problem zaštite drugi je važan aspekt dostupnosti informacija te se zaštitne strategije trebaju usmjeriti na zaštitu i nepovredivost (cjelovitost) informacija na najvišem stupnju. U digitalnom okruženju pojavljuje se i problem promjene oblika i funkcije dokumenta prilikom svakoga rada na njemu, što zahtijeva osmišljavanje načina za zaštitu autentičnosti i pouzdanosti elektroničkih dokumenata. Izvorima koji su jednostavno skenirani i prebačeni na web nedostaje dokazni kontekst, pa najveći arhivistički izazov u digitalnom okruženju predstavlja upravo uspostavljanje načina za čuvanje ili predstavljanje dokaza zapisa, bez kojega uglavnom nemaju značenja. Ovo se pitanje pokušava razriješiti uvođenjem metapodataka pomoću kojih bi bilo moguće doći do podataka o kontekstu, porijeklu, cjelovitosti i autentičnosti dokumenata, ako oni nisu sadržani u samome dokumentu, što je slučaj s elektroničkim zapisima. Kako je pitanje metapodataka i njihove primjene kompleksan problem kojim se bave brojni stručnjaci na međunarodnoj razini te izlazi iz okvira ovoga rada, spomenuli bismo samo jedan od poznatijih primjera u tom smjeru, rad interdisciplinarne grupe stručnjaka iz različitih područja informacijske znanosti na Dublin Core Metadata Standard-u¹², koji predstavlja pokušaj uspostave standardiziranoga skupa podataka za opis širokoga raspona mrežnih izvora, a pokrenuta je i Dublin Core Metadata Initiative organizacija koja se bavi promocijom usvajanja međuperabilnih standarda metapodataka i razvijanju specijaliziranih rječnika metapodataka za opis izvora.

Suvremeni društveni razvoj, političke promjene i korištenje informacijskih tehnologija omogućili su da se fokus arhiva prebaci s pohrane na dostupnost, a glavna usluga koju arhivi nude novom globalnom društvu u nastajanju dostupnost je izvornome gradivu za oblikovanje memorije, čime pridonose boljem razumijevanju složenosti povijesnih procesa.¹³

¹¹ Usp. Kolanović, n. dj. str. 27-28.

¹² Ovaj je standard primjenjiv u programskim jezicima korištenima na Internetu, a detaljni se podaci o njemu mogu naći na <http://dublincore.org/>

¹³ Menne-Haritz, A. Access: the reformulation of an archival paradigm, *Archival Science*, 1, 1(2001), str. 59.

Pri suvremenom promišljanju dostupnosti u arhivskoj teoriji svakako treba istaknuti ono A. Menne Haritz, koja dostupnost poima ne kao stvarno korištenje, već kao postupak i načelo koje "... dopušta svima zainteresiranima za pristup arhivu da pročitaju i interpretiraju zapis prema svojim vlastitim potrebama. Sami korisnici odgovorni su za sadržaj koji mogu naći u zapisima. Doprinos arhivista sastoji se samo od omogućavanja dostupnosti gradiva i pružanja infrastrukture koja olakšava rukovanje gradivom. ...". Osmišljavanje cjelovitih novih instrumenata i koncepata koji omogućuju snalaženje i upućivanje te pomažu pristup gradivu koje može isporučiti traženu informaciju, novi je izazov s kojim se, prema njenom mišljenju, arhivisti trebaju odmah suočiti.¹⁴

Od korisničke do informacijske službe

Korištenje odnosno usluživanje korisnika, konačni je cilj arhivske djelatnosti. Često se naglašava da je svrha arhivskog djelovanja pružiti društvu arhivske informacijske izvore i da su sve ostale arhivske funkcije u njezinoj službi¹⁵. Međunarodno arhivsko vijeće u svoje je ciljeve također uvrstilo "olakšati interpretaciju i korištenje arhivskih dokumenata na način da njihov sadržaj bude šire znan i poticati olakšavanje dostupnosti arhiva".¹⁶

Jedna od najvećih promjena do koje je razvoj informacijskog društva doveo u arhivskoj struci je u korištenju arhivskoga gradiva – korištenje arhiva se širi te izlazi iz okvira same discipline, budući da gradivo postaje nužan izvor cjelokupnog znanstvenog i tehničkog znanja, svih sjećanja, samoidentiteta i porijekla obitelji, socijalnih skupina, poduzeća, javnih i privatnih zajednica, a arhivi postaju javno dobro.¹⁷

Korisnici arhiva danas su uglavnom znanstvenici različitih struka, genealozi i istraživači lokalne povijesti, pravnici, studenti, pripadnici slobodnih profesija (novinari, arhitekti, umjetnici, grafičari i dr.) te oni koji od arhiva potražuju dokumente dokazne i pravne vrijednosti u svrhu ostvarivanja svojih prava (bilo da se radi o imovinsko-pravnim pitanjima, dokazivanju radnoga staža, ili ostvarivanju prava na nadoknadu političkih zatvorenika, zarobljenika iz II. svj. rata ili sl.).

Oni posjećuju arhive iz različitih razloga – službenih ili privatnih, vezano uz posao, školovanje ili osobne interese – a do informacija o arhivima dolaze na različite načine – usmenom preporukom, preko arhivista ili drugih informacijskih stručnjaka, putem medija, tijekom obrazovnog procesa, putem referentne literature ili preko Interneta putem web pretraživača, portala ili linkova s različitih mrežnih adresa.

¹⁴ Isto, str. 61.

¹⁵ Usp. Bearman, n. dj.

¹⁶ Duchein, n. dj., str. 222.

¹⁷ B. Delmas, Archival Science Facing the Information Society, *Archival Science*, 1, 1(2001), str. 25-37.

Dok korisnici arhiva danas istražuju pretražujući inventare i obavijesna pomagala te identificiraju kutije za koje smatraju da se u njima nalaze traženi spisi, nakon čega slijedi pretraživanje tih kutija, za očekivati je da će sve izraženiji pomak s tiskanoga na elektroničko gradivo vjerojatno promijeniti i očekivanja istraživača u pogledu vrste i kakvoće korisničkih usluga u arhivu.¹⁸ Pri tome se tradicionalna uloga korisničke službe do danas sastojala u tome da prevedu korisnički zahtjev u arhivske termine te nakon toga pribave informaciju o postojanju fonda/zbirke i njihovom smještaju, pri čemu se oni ponašaju kao spona između osoblja zaduženog za obradu i istraživača. Dužnost je arhivista također objasniti istraživaču poteškoće oko istraživanja određenih fondova, zašto su neki ograničeno dostupni i moguće iznimke od toga.

Avra Michaelson i Jeff Rothenber u svojoj studiji o istraživačkim metodama u arhivima¹⁹ tvrde da sve veće oslanjanje na elektroničke informacije u znanstvenim istraživanjima, naročito u društvenim i humanističkim znanostima, kao i naponi knjižničarske zajednice da promijene način rada korisničke službe, predviđaju slične promjene za arhive i njihove korisnike. U tom kontekstu, korisnici arhiva neće biti zadovoljni time da pretražuju gomile papira i ispisa "tradicionalnih" inventara i obavijesnih pomagala ili da traže kopije računalne trake, nego će zahtijevati kvalitetnu relevantnu informaciju. Istraživači će očekivati da arhivi osiguraju njima prilagođenu službu elektroničkim putem, koja će udovoljiti njihovim specifičnim zahtjevima. Korištenjem novih tehnologija za stvaranje obavijesnih pomagala sve važnijim postaje razumijevanje informacijskih potreba i istraživačkih metoda korisnika arhiva i to zbog vrlo važnoga razloga – kako bi tradicionalne inventare, registre i ostala obavijesna pomagala približili korisnicima te istraživanje u arhivima učinili sadržajno organiziranim prema načelu pertinencije, koje korisnici smatraju primjerenijim od organizacije arhivskoga gradiva po arhivskim fondovima odnosno po stvarateljima. Informatizacija arhiva nužan je preduvjet za otvaranje arhiva široj javnosti u skladu s općepisutnim zahtjevom za transparentnost državnih i javnih službi i slobodnim pristupom informacijama, a usluga pretraživanja i pristupa traženim informacijama uz zaštitu je gradiva najvažnija društvena korist i usluga koja se očekuje od arhiva.²⁰

Korištenjem se više ne smatra samo dolazak korisnika u čitaonicu i odgovaranja na telefonske i pisane upite, već su se koncept i djelovanje korisničke službe pro-

18 Dollar, C. M. Arhivistika i informacijske tehnologije: Utjecaj informacijske tehnologije na arhivsku teoriju i praksu, Hrvatski državni arhiv, Zagreb 1999, str. 66.

19 Michelson, A., Rothenberg, J. *Scholarly Communication and Information Technology: Exploring the Impact of Changes in the Research Process on Archives*.
URL: <http://tecfa.unige.ch/pub/documentation/Internet-Resources/information-systems/Scholarly-Communication-and-InfoTech-Michelson.text> (20.9.2001).

20 Kolanović, n. dj., str. 28.

širili. To se ne odražava u fizičkome smještaju, nego je ostvareno virtualno putem brojnih arhivskih web stranica. Kako nikada prije toliko mnogo informacija o arhivima nije bilo dostupno javnosti – o načinima kontaktiranja arhivske ustanove, opisu gradiva te samo gradivo – možemo zaključiti da su u biti mnoge arhivske ustanove uspostavile virtualnu informacijsku službu.²¹

Raspravljajući o promjenama koje suvremeno okruženje donosi korisničkoj službi u arhivima, Elizabeth Yakel ističe da su se proširili njen sadržaj i koncept i to na sljedeće načine:

– brisanjem fizičkih granica, odnosno prijelazom s fizičke na intelektualnu dostupnost koja se ostvaruje virtualno putem Interneta;

– promjenom vremenskog okvira, budući su informacije na Internetu dostupne neprekidno, pa im se može pristupiti bilo kada;

– promjenom usmjerenja informacijske službe od osobne ka grupnoj komunikaciji te širenjem informacijskog potencijala referalne službe na zapise koji nisu fizički preuzeti u arhiv, ali su pod njegovom nadležnošću.²²

Jedan od vodećih autoriteta na područje primjene informacijske tehnologije u arhivskoj djelatnosti Charles Dollar smatra da će osnovni problem korisničke službe u arhivu biti prijelaz na korisničku službu usmjerenu prema zahtjevima korisnika koja izlazi u susret očekivanjima istraživača i potrebama za zapisanom informacijom, a ne zapisom kao takvim.²³ To pretpostavlja da će arhivisti drukčije gledati na korisničku službu i da će se usredotočiti na razvoj takvog pristupa koji podrazumijeva promjenu ustaljenog odnosa prema korisniku te strategiju koja sadrži "preobrazbu arhiva iz spremišta u posrednika". Od arhivista se zatim zahtijeva da potpunije sagledaju opće zajedničke osobine grupe korisnika, koje su njihove potrebe za zapisanom informacijom i koje su korisničke usluge od najveće važnosti za njih, te napose da razviju model korisničke službe u arhivu vođen zahtjevima korisnika uključujući i sredstva koja su razvile informacijske znanosti, kao što su teorija redanja (u pretraživanju), relativnost odziva, težina upita.

U svakom slučaju, pri redefiniranju korisničke službe u arhivima treba voditi računa ne samo o pozitivnim učincima suvremenih informacijskih sustava, poput pružanja učinkovitijih usluga korisnicima na način da im se smanjuje vrijeme potrebno za pronalaženje informacija i pomaže pri određivanju specifičnih informacijskih potreba, već i o stvaranju veće osjetljivosti za zaštitu osobnih podataka kao i interesa i prava pojedinaca i pravnih subjekata.

21 Yakel, E. Thinking inside and outside the Boxes : Archival Reference Services at the Turn of the Century, *Archivaria* 49(2000), str. 142-143.

22 Isto, str. 142-145.

23 Usp. Dollar, n. dj., str. 67.

Arhivi na Internetu

Internet, globalna računalna mreža kojom su međusobno povezani korisnici i računalne mreže u svijetu s idejom ostvarivanja trenutnog i uvijek otvorenog pristupa informacijama, pruža istraživačima mogućnost da imaju "svijet pod svojim prstima" putem pretraživača, on-line kataloga, baza podataka i ostalih dostupnih izvora. Zbog svoje široke rasprostranjenosti i velikog informacijskog potencijala, Internet nudi nove načine predstavljanja arhivskoga gradiva javnosti, posebice putem World Wide Weba, multimedijalnog računalnog sustava za objavljivanje i razmjenu informacija, koji je svojim mogućnostima pretraživanja i povezivanja uvelike pridonio popularnosti Interneta.

Većina arhivskih ustanova u svijetu danas ima svoje mrežne stranice u kojima je obično predstavljena sama ustanova te gradivo koje se u njoj čuva. Količina podataka, kao i njihova prezentacija variraju, ovisno o veličini i tipu arhivske ustanove, no na svakoj od tih stranica nalaze se adresa i načini kontaktiranja ustanove te podaci o gradivu koje ona čuva. Dio arhiva (sukladno financijskim, tehnološkim i drugim mogućnostima) donosi popise arhivskih fondova i zbirke, a oni najveći i on-line kataloge koji omogućavaju pretraživanje gradiva. Na gotovo svim je stranicama barem dio gradiva (određeni fondovi i zbirke na koje je usmjerena najveća pažnja javnosti ili tematski predstavljeno gradivo, primjerice zbirke fotografija ili tiskovinske organizirane oko nekog događaja ili osobe) prikazan u digitalnom obliku. Općenito možemo govoriti o dva tipa prezentacije arhivskih ustanova na Internetu – onoj koja prednost daje detaljnijem opisu fondova i zbirke koji se nalaze u arhivu te nastoje pružiti što više informacija o njima, ne žureći s digitalizacijom gradiva, te onoj koja nastoji digitalizirati što više gradiva, iako to znači da će manje fondova i zbirke biti opisano.

U velikoj su mjeri na Internetu dostupne posebne vrste gradiva (zbirke fotografija, plakata, karata i sl.) ili tematske zbirke (npr. ropstvo, II. svjetski rat, ženska pitanja) – često pravi virtualni arhivi. Mogućnosti pretraživanja su velike, a korisnicima su dostupne i slike izvornih dokumenata.

Tendencija je da se stvaraju lokalne i nacionalne mreže arhivskih ustanova i udruženja te mreže koje obuhvaćaju informacije o gradivu svih kulturnih ustanova (arhivi, knjižnice, muzeji, zavičajne zbirke) nekog područja ili na nacionalnoj razini. U Italiji je, primjerice, pokrenut projekt *Anagrafe*, čiji je cilj stvaranje središnje baze podataka svih talijanskih arhiva koja bi obuhvaćala sve postojeće informacije o arhivima – inventare, regionalne vodiče, tematske vodiče i bibliografije o arhivskom gradivu. Vodič za talijanske državne arhive (*Guida generale degli Archivi di Stato Italiani*) s historijatom ustanove, rasponom godina gradiva, brojem jedinica i drugim podacima također je prenesen u bazu podataka te će njegove raznovrsne i

međusobno povezane informacije biti dostupne on-line.²⁴ I u brojnim se drugim državama, navedimo samo primjer Bjelorusije²⁵, Poljske²⁶ ili Francuske²⁷ nastoji objediniti što više podataka o arhivima i arhivskome gradivu na jednome mjestu, bilo da tu zadaću na sebe preuzimaju središnji državni arhiv, državna arhivska uprava ili nadležno ministarstvo.

Kao što je već spomenuto, posljednjih je godina stvoreno više arhivskih mreža od kojih bismo na ovom mjestu spomenuli nekoliko njih iz različitih dijelova svijeta, koje su po našem mišljenju vrlo pregledne za snalaženje te se pomoću njih lako može doći do arhivskih informacija/izvora.

CAIN (*Canadian Archival Information Network*)²⁸, u razvoju koje su sudjelovale sve arhivske ustanove u Kanadi, uspostavljena je krajem 2001. godine, a omogućuje pristup i pretraživanje nacionalne baze podataka koja sadrži opise gradiva više od 800 ustanova koje sudjeluju u tom projektu.

ARCHON-Archives On Line²⁹, britanska arhivska mreža, polazna točka za istraživanje britanskih povijesnih izvora, organizirana je u dva djela – direktorija preko kojeg se može pristupiti arhivskim ustanovama u Velikoj Britaniji i svijetu i portala koji nudi informacije o arhivskim izvorima i projektima pretraživim prema nazivu, ključnoj riječi i geografskom području.

EAN (*European Archival Network*)³⁰, čija je mrežna stranica pokrenuta 1998. godine na inicijativu Europskog odbora Međunarodnoga arhivskog vijeća, pruža informacije o europskim arhivima i arhivskome gradivu te nudi abecednu listu arhiva (trenutno njih 205), kao i mogućnost pretraživanja prema geografskim odrednicama.

*The Archives of Australia network*³¹, australska je arhivistička mreža (dio kulturne mreže dostupne preko *Culture and Recreation Portala*) koju je uspostavio Državni arhiv Australije, s namjerom okupljanja svih arhivskih ustanova i stručnih udruženja u zemlji kako bi što više arhivskih izvora približili javnosti.

Među najznačajnijim i najbogatijim Internetskim izvorima na prvome je mjestu svakako UNESCO Archives Portal³² koji pruža sveobuhvatni pregled web adresa arhivskih ustanova u svijetu – 106 nacionalnih arhiva sa svih kontinenata, 600 regionalnih i državnih arhiva, te nekoliko tisuća gradskih, sveučilišnih i arhiva istraži-

24 Tamblé, D. Archival theory in Italy today, *Archival Science*, 1, 1(2001), str. 98.

25 <http://www.president.gov.by/gosarchives/eindex.htm>

26 <http://www.archiwa.gov.pl/>

27 <http://www.archivesdefrance.culture.gouv.fr/>

28 <http://www.cain-rcia.ca/>

29 <http://www.hmc.gov.uk/archon/archon.htm>

30 <http://www.european-archival.net/ean>

31 <http://www.archivenet.gov.au/>

32 http://www.unesco.org/webworld/portal_archives/pages/index.shtml

vačkih ustanova. Na ovoj su stranici također dostupni pregledi svih primarnih on-line izvora, obrazovnih ustanova i smjernica, radionica, najnovija događanja na području zaštite i konzervacije gradiva, uvid u međunarodne projekte i programe, djelatnost stručnih udruženja kao i raspored nacionalnih i međunarodnih konferencija i savjetovanja. Iznimno korisne informacije mogu se naći u rubrici Internet izvori. Valja spomenuti i web stranicu Međunarodnog arhivskog vijeća³³ koja omogućuje praćenje suvremenih arhivističkih trendova putem izvještaja s međunarodnih kongresa i konferencija, informacija o novostima i događanjima u struci te uvida u arhivističku literaturu i međunarodne standarde.

Najviše zastupljena tema, kako na gore navedenim, tako i na ostalim web stranicama vezanima uz arhive, upravljanje je elektroničkim zapisima, a web se uvelike koristi i za izgradnju općih referentnih informacija o gradivu i istraživačkim temama, obavijestima o publikacijama, bibliografijama i stručnim skupovima. Brojni su arhivi i srodne ustanove pokrenuli skeniranje izvornih dokumenata, upravo radi njihove dostupnosti putem Interneta. Daljnja poboljšanja telekomunikacijske tehnologije kao i kapaciteta za pohranu i obradu osobnih računala još će više ubrzati i olakšati prijenos slika i dokumenata te učiniti Internet još korisnijim budućim istraživačima.

Zaključak

Ubrzani razvoj znanosti i tehnologije, mogućnosti koje se otvaraju njihovom primjenom na svim područjima društvenog života te razvoj mreža na lokalnoj, regionalnoj, nacionalnoj i međunarodnoj razini, urodile su promjenom samoga društva. Za arhiviste je pri tome presudan učinak koji promjena tehnologija ima na autentičnost i pouzdanost zapisa, njegovo povijesno značenje, dostupnost i vrijednost.

Prepoznati i odgovoriti na informacijske potrebe korisnika presudno je za širu upotrebu informacija u rješavanju suvremenih problema, za dokumentaciju novonastalih zapisa za buduće generacije te za održivost struke suočene s ubrzanim tehnološkim promjenama.

Stvaranje opisnih podataka poput registara, indeksa i baza podataka kako bi stvarateljima, istraživačima i svim zainteresiranim korisnicima omogućili lociranje i identifikaciju informacija u arhivskome gradivu, zahtjev je koji novo informacijsko okruženje donosi arhivima i koji predstavlja jednu od osnovnih uloga i odgovornost arhiva u budućnosti.

Međusobno povezivanje arhivskih ustanova i njihovo uključivanje u nacionalne i međunarodne mreže arhivskih (i srodnih ustanova) preko Interneta omogućit će

³³ <http://www.ica.org/>

otvaranje arhiva svim potencijalnim korisnicima pružanjem informacija o arhivu i arhivskome gradivu, a s vremenom i samoga gradiva koje se postupno digitalizira radi korištenja on-line.³⁴

Summary

ARCHIVES AND INTERNET – NEW POSSIBILITIES FOR ACCESS AND USE OF ARCHIVAL RECORD

Implementation of information technologies into archives and transparency which refers to file accessibility for all people are facts which, following the world trends, to great extent determine and lead archival service and set goals for modern archives. New technologies, mainly Internet, as well as other new possibilities resulting from its implementation, especially regarding protection and use of records, greatly influenced accessibility and usage of archives in traditional way and enabled virtual accessibility to archive materials and information tools, made it easily accessible and enabled offering of various and more quality information to its users. To meet the expectations of their users and fully integrate into community of IT professionals, archivists must obtain new skills and play new roles, adjust their services to the needs of information society and make them accessible in electronic form.

Key words: access to information, archival science, Internet

³⁴ Kolanović, n. dj., str. 27.